

1994-imit 2002 tikillugu Kalaallit Nunaanni meeqqani atuartuni peqqinneq peqqissuserlu

Aallarniut

Nalunaarutip matuma siunertaa tassaavoq misissuinerup Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC)-p kalaallisoortaanit inernerit pingaarnert paasissutiginnissaat. HBSC tassaavoq nunani tamalaani meeqqat inuusuttullu peqqissusaannik peqqinnerullu tungaatigut ileqqorisaannik ilisimatusarnikkut misissugarisaq. Nunani arlalinni 1984-imiilli ukiut sisamangorneri tamaasa ingerlanneqartarsimavoq, Kalaallit Nunaanni 1994-imi, 1998-imi aamma 2002-mi ingerlanneqarluni. Kalaallit Nunaanni ilisimatusarnikkut misissugarisat pingasut inernerisaat ataatsimoortillugit siusinnerusukkat saqqummiunneqarsimangillat. Ukiut ingerlaneranni misissuinermi peqataallutik ikiuisimasunut atuarfippassuarnut, kiisalu peqqissutsip siuarsarnissanut iliuusissanik pilersaarusiortunut, kommuneni pinaveersaartitsinermik siunnersortinut allanullu Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu peqqissusaannik soqutigisaqartuusunut HBSC-mik misissuinerup inernerisaanik paasissutissiinissaq nalunaarusiortut kissaatigisaraat. Imaqarneruineq una nalunaarusiami paasisarisanik toqqakkanik naatsumik eqikkaaneruvoq. Titartakkat kisitsisillu nalunaarsuutit paasissutissatulli allatut nalunaarusiami nassaarineqarsinnaapput.

Imarisai

Aallarniut	99
Imaqarnerisiuineq	101
Tunuliaqut	101
Inuit atugarisaat	102
Attaveqarfiit angajoqqaajuppat imaluunniit ikinngutaappat?	102
Atuarfik	104
Uumisaarisarneq	104
Atugarissaarneq malunnaatillu	106
Nammineq nalilikkatut inuunerissaarneq	106
Malunnaatit	107
Peqqinnerup tungaatigut ileqqorisat	109
Kalaallit Nunaanni inuusuttuni nerisatigut ileqqorisat . . .	109
Nerisat	109
Pualassuseq, sanigorsarneq timimillu paasinnissimaneq .	110
Timip atornera atunnginneralu	112
TV-mik qarasaasianillu atuineq	112
Atoqatigiinneq naartunaveersaatillu	113
Pujortarneq	114
Imigassaq	114
Ikiaroorntoq hashi naamaarnerlu	115
Siumut pisussatut ilimanaataasunik takorluuineq	116
Kalaallit Nunaat nunarsuullu sinnera	116
Inuit akornanni pissutsit, ilaquttat ikinngutillu	116
Inuunerissuussuseq, nammineq nalilikkatut peqqissuseq malunnaatillu saqqumineri	117
Atuarfimmik iluarinnineq uumisaarisarnerlu	117

Imaqarnerisiuineq

Tunuliaqut

Peqqinnerup tungaatigut ileqqoriligarpasuit avatangiisinit sunnertinnertigut meeraanermi inuusuttuaraanermilu tunngavilerneqartarput. Inuunerup ingerlanerani peqqissusermut ileqqorilikkat aalajangeeqataasuusarput. Taamaattumik 1970-ikkunniilli meeqqat inuusuttullu peqqinnerup tungaatigut ileqqorisaannik nunami maani nunanilu tamalaani soqutiginninneq anner-tusiartorsimavoq. Soqutiginninneq tamanna peqqinnermi ileqquliussamik ataasiakkaaginnarmik misissuisoqartarneranik kingunekarajuttarsimavoq. Peqqissutsip siuarsaaviginissaanut iliuusissat nukittorsarnissaat anguniar-lugu innuttaasuni inuusuttortarisani peqqinnerup tungaatigut ileqqorisanik suliaqarnermut siamasinnerusumik attaveqarsinnaanissap pingaassusia 1980-ikkut ingerlaneranni ilisimaneqaleriartorpoq.

1980-ikkut aallartinnerini meeqqat inuusuttullu peqqinnerup tungaatigut ileqqorisaannik siamasinnerusumik misissuineq Tului Nunaanni, Finlandimi Norgemilu ilisimatuut arlariit aallarnerpaat. Nunani tamalaani peqqissutsimik suleqatigiit, WHO, suleqatigalugu tamanna apeqqarissaarnikkut misissuiner-mik Europami ingerlanneqartumik HBSC-mik, maannakkut katillugit tallima-riarluni naammassineqareersumik inerneqarpoq. Misissuinnermi siullerpaami nunat qulingiluat peqataapput, misissuinnermilu kingullermi 2002-mi pisumi nunat nunallu immikkoortortaat 35-t peqataapput. Kalaallit Nunaata sania-tigut ilaatigut nunat avannarliit tamarmik peqataapput. HBSC-mi Kalaallit Nunaata peqataanera nakorsamit MPH J. Michael Pedersenimit aallarnisar-neqarpoq.

Paasissutissat apeqqutinik akisiffissatigut, ilinniartitsisup nassuiaareerne-ratigut klassinut agguanneqartartutigit katersorneqartarput. Akisiffissat qallunaatut imaluunniit kalaallisut immersorneqartarput, kinaassuserlu iser-tuunneqarpoq. Nalunaarutip inernerisai taamaallaat inuusuttut aqqanilinnit 17-it tikillugit ukiulinnut tunngasuupput. Inernerisat tamarmik ima saqqum-miussorneqarput: aqqanilinnik aqqaneq-marlunnillu ukiullit inuusunnerpaa-tut katillugit, 13-inik 14-inillu ukiullit akulleqatigiittut angajulliillu pingasut

immikkoortinneqarlutik. 1994-imi atuartut 2.999-it peqataapput, 1998-imi 3.057-it akissuteqaqataapput, 2002-mi 2.010-iupput.

Inuit atugarisaat

1994-kingornali angajoqqaanik marluusunik inooqateqarlutik atuartut nalunaaruteqartut amerlerialaarsimapput. 1994-imi angajoqqaamik ataatsimik 20%-it inooqateqarput, 61%-it angajoqqaat marluk inooqatigalugit, kisitsisilli taakku 2002-mi 17%-inut apparlutillu 65%-inut qaffassimallutik.

Inuusuttut attaveqarfiinut soqutiginninnissamut arlalinnik patsisissaqarpoq. Patsisissat ilaat tassaavoq attaveqarfiit ingerlalluartut atugassaqarfinnut tigussaasunut misigissutsinullu atasunut attaveqartitsimmata (Rasmussen et al 2000), allalu malittarisassat ileqqorisallu ineriartortinnerinut attaveqarfiit pingaaruteqarluinnartuummata. Inuit atugarisaanni attaveqarfigisaat inuit amerlanerpaat inuunerinut, inuunerminni atugarissaassusiannut ulluinarnilu atugarisaannut sunniuteqartorujussuusoq paasineqarpoq, tamannalu suli annertunerusumik ukiunut inuusuttuuffiusunut atuutissaqoorpoq.

Atuartut ikittuaraannaat ikinnguteqanngillat

Atuartut attaveqarfiinut atatillugu apeqqutit ilagaat inuusuttut qanitaminik ikinnguteqarneri, taakkualu qanoq amerlatigineri. Misissuineri tamani 80%-iisa arlalinnik qanimut ikinnguteqarnertik nalunaarutigaat, agguaqatigiissilluguli 2-3%-it ikinnguteqavinnginnertik nalunaarutigalugu. Taamaattorli nunaqarfinni ikinnguteqavinngitsut 7%-it missaanniippot, illoqarfimmi pingarnermi taamaallaat 1%-ip missaaniilluni, tamannalu inoqarfiunerusuni inuit akornanni attaveqarfeqalernissap oqinneruneranut takussutaasinnaavoq (Figur 3, qup. 19).

Attaveqarfiit angajoqqaajuppat imaluunniit ikinngutaappat?

Siusinnerusukkut meeqqat inuusuttullu misigissutsikkut peqqissusiannut angajoqqaanut attaveqarnerup sunniuteqarnipilussua, aammalu angajoqqaanut pitsaasumik attaveqarneq misigissutsikkut ajornartorsiuteqalernissamik annikillisaasuusoq paasisimaneqarpoq. Inersimasunut attaveqarneq attaveqarfinni inummut malittarisassiuisuusoq uppernarsineqarsimavoq, ikinngutinulli attaveqarneq inuit akornanni piginnaassutsit ineriartortinne-

rinut pitsaaqutaasinnaavoq, pitsaasumilli inersimasunut attaveqarnertulli ataavartumik pitsaasumik ineriartortitsinissamut peqataaqataasutut oqaatigineqarsinnaangilaq. Inuusuttut ilaat angajoqqaaginnarnut imaluunniit ikinngutaannarnut attaveqartuusut misissuinernit allanit ilisimaneqarpoq. Qanigisani isertuussaqaqannginneq, ajornartorsiutinik oqaluuserinninnissamut periarfissaqarneq ulluinnarnilu unammillerfiusut anigorniarnerninut tapersersorneqarfissat tassaapput inuusuttut attaveqarfiisa misigissutsikkut taper-sersuiffittut tunniussinnaasaasa pingaarutilit ilaat.

Nalinginnaasumik angajoqqaat isertugaqarani oqaluttuarfusinnaap-put

Attaveqarfimmini atuartut tapersersorneqarnermik misigisaqarnerinik erseqqinnerusumik paasinninniarluni angajoqqaani, qatanngutini imaluunniit ikinngutini kikkut isertugaqarani oqaloqatigineqartarnerinut apeqqut atornerqarpoq. Atuartut ikinngutiminnik sunik aarleqqutigisaminnik oqaloqatiginnittartut 60%-iisa missaanniipput. Angajoqqaanut 70%-it oqaloqateqartarnerarput, 40%-illu qatanngutiminnik.

Attaveqarfiit ikinngutininut angajoqqaanullu naleqqiussilluni agguarneranni angajoqqaanut attaveqartartut (*»angajoqqaaginnarnut« attavillit*) aamma ikinngutininut (*»ikinngutaannarnut« attavillit*) ukioqatigiikkuutaani qanoq annertutigisumik attaveqartarnerini assigiinngissummik nassaarinnittoqarpoq. Agguaqatigiissillugit 53%-it angajoqqaaginnarnut ikinngutaannarnullu attaveqarput, 10%-it ikinngutaannavinnut 15%-illu angajoqqaaginnavinnut.

Ukioqqortussuseq ilutigalugu attaveqarfiit ilusaat allanngoriartortarpoq. Utoqqaliartornermi ikinngutit pingaaruteqarnerulersarput, angajoqqaanullu qanittuuneq utoqqaliartornermi annikilliartharluni (Figur 6, qup. 26).

Atuartunit nukarlerpaanit pingajui tamarmik saaffissaqanngillat

Nukarlerpaat 33%-ii, 13-14-inik ukiullit 21%-ii atuartunilu angajullit 11%-ii aarleqqutitik pillugit saaffissaqanngillat. Tamanna assigiinngitsutigut nas-suarneqarsinnaavoq. Nukarlerpaat immaqa qanimut saaffigisassaqaqanngillat, imaluunniit immaqa qanimut saaffigisassanik suli pisariaqartitsisimanngil-lat taamaattumillu eqqarsaatigisimanagu. Atuartunut angajulliunerusunut saaffissaqanngitsunut ernumassuteqarnissamut tunngavissaqarnerugunarpoq, meeraajunnaarnerummi nalaani timikkut tarnikkullu allannguutininik

naapitsiffiusumi attaveqarfiit pingaaruteqartuummata. Suaassutsit akornanni assigiinngitsoqarpoq, nukappiaqqat amerlanerulaartut saaffissaqanngitsuummata.

Atuarfik

Atuarnermik nuannarisallit ikiliartuaartut

1994-imiilli 10%-it missaannik appariaateqarlutik 2002-mi atuartut 80%-ii atuarnermik nuannarisaqarnerminnik nalunaarput. Ukioqatigiikkuutaani assigiinngitsoqarpoq, atuarfimmimmi nuannarisaqarnerup ukioqqortusiar-tuaarneq ilutigalugu appariaartuaarnera takuneqarsinnaammat. Nunanut tamanut HBSC-mik misissuinermi peqataasunut tamanna nalinginnaavoq.

Sumiiffigisami atuarfimmik nuannarisaqarnerup agguataarnerani nunaqarfinni atuartut atuarnerminnik nuannarisaqarnerunerat paasineqarpoq. Illoqarfimmi pingaarnermi illoqarfinnilu atuartut tamarmiusut 9%-iisa atuarnermik nuannarinngilaat (atuarnermik nuannarisaqarnerup pillugu akipput »naagga« aamma »naamivik«), nunaqarfinnilu 4%-iinnaapput. Kisitsisit agguataarneri 2002-imi misissuinermeersuupput (Figur 7, qup. 28). Nukappiaqqanissaaq agguaqatigiissillugu 24%-it (11-12-inik ukiulinni 16%-it 15-17-inillu ukiulinni 32%-it) atuartariaqanngikkaluartutut kissaateqarnertik akissutigaaq, niviarsiaqqani 13%-it taamatut akissuteqarlutik (8%-it aamma 16%-it akornanni).

Uumisaarisarneq

Misissuinerne pingasuni tamani uumisaarisarneq pillugu apeqquteqartoqarpoq. Akissutaasut arlalitsigut patsiseqarlutik pingaaruteqarput. Uumisaarisarnerup ajornartorsiutitut iliuuseqarfiusariaqartuunera annertusiartuaartutut isigineqaleriartorpoq. Uumisaarisarneq nakuusernertut, atuarunnaareernerup kinguneranut sunniuteqapilussinnaasutut isigineqarpoq. Atuartut allanik uumisaarisuusut atuarnerminnik soqutigisaqannginnerunerat allatigullu ileqqorluutaasinnaasunik iliuuseqartuunerat (soorlu pujortartarlutillu imigassartortartuunerat) misissuinerne allani paasineqarpoq. Atuartut uumisaarneqartut atuarnermik soqutigiunnaartarpaat, namminneq naleqassuserminnik isiginninnerat nakkariartarpoq timimikkullu arlalitsigut sunnertissinnaalersarlutik. Uumisaarisarneq atuariartussaarnermut takku-

tingitsoortarnermullu patsisaasarmat atuartullu atuariatorsimasut kisimik akissuteqarsimmata uumisaarisarneq pillugu saqqummiussat annikippallaartuusinnaanerat naatsorsuutigineqarsinnaavoq. Uumisaarisarneq pillugu atuartut *namminneq misiginninnertik paasinninnertillu* aallaavigalugit akissuteqarput, tamakkulu misissuinerup inernerinut nassuiaanissamut sianigineqartariaqarlutik.

Misissuinermi uumisaarisarneq pillugu marlunnik apeqquteqarpoq. Aappaani pineqarpoq nammineq uumisaarneqarsimanerluni, aappaanilu allanik uumisaagaqarsimanerluni.

Angajulliunerusut qaqtigoornerusumik uumisaarneqartutut misigisimasarput

1998-ip 2002-llu akornanni uumisaarneqartut nalinginnaasumik amerleriarsimapput. Taakkununga nukappiaqqani angajullit ilaangillat. Nukappiaqqanit annertunerusumik niviarsiaqqat uumisaarneqarnermikk nalunaaruteqartarput, utoqqaliartornermullu atatillugu uumisaarneqarnermik misigisaqartarneq appariartortarpoq (Figur 9, qup. 31). Qallunaatut oqaluttunut (10%-it) naleqqiullugu kalaallisut oqaluttut sapaatip akunnikkaarlugu uumisaarneqarnermik nalunaartuusut amerlanerupput (21%-it). Aammattaaq kalaallisuinnaq oqaluttut ikinnerusut sukkulluunniit uumisaarneqarsimannginnermik nalunaaruteqarput.

Niviarsiaqqanit nukappiaqqat uumisaarigajunnerupput

1994-imi 39%-it allanik uumisaarinngisaannarsimapput, taakkulu 1998-imi 40%-inut aamma 2002-mi 64%-inut qaffariarsimapput. Sui-aassutsit akornanni assigiinngissuteqarpoq, nukappiaqqat allanik uumisaarigajunnerummata. Ukioqatigiikkuutaani assigiinngitsuni amerlaqatigiit uumisaarisartuupput. Meeqqat kalaallisut oqaasillit 65%-ii allanik uumisaarisarsimanerminnik nalunaarput, qallunaatut oqaasilinni kisitsit 54%-iuvoq. Sapaatip akunneri tamaasa kalaallisut oqaasillit amerlanerit (17%-it) qallunaatut oqaasilinnit (10%-it) uumisaarisartuupput (Figur 10, qup. 32). 1994-imit 2002-mut assigiinngissuteqarnera tassani apeqqummiittoq nassaarineqarpoq. Allanik »uumisaarinngisaannarsimasut« amerlanerulersimapput, allalli (minnerpaamik sapaatip akunnikkaarlugit) uumisaarigajunnerusartut amerlanerulersimallutik. Atuartuni annertunerunermik sianigisaqartitsilersi-

masumik atuarfinni uumisaarisarneq pillugu annertunerusumik sammisaqarnerulersimaneq misissuinerup inernerinut sunniuteqarsinnaavoq.

Atuarfinni pissutsinut tamanut atuartuni tallimararterutit assut iluarinnittuupput

Atuarfimmu atassuteqarneq pillugu paasisanik eqikkaanerup takutippaa atuarfimmi pissutsinut tamanut atuartut 23%-ii assut iluarinnittuusut. Atuaqatiminnik, ilinniartitsisunik angajoqqaanillu tapersorsorneqarnerminnik iluarinnittuupput, imminnut naatsorsuutigisanit pisassinneqarnermillu naqisimaneqartutut misigisimanatik. Suli amerlanerusut, pingajorarterutit marlungajaat immikkut ittumik iluarinninnatillu ajorinnittuunngilat, atuarfimmili pissutsinik tamanik iluaaginnittut 1%-iinnaapput.

Amerlanerit uumisaarneqarnermik misigisimaneri sulilu amerlanerit atuarfimmik nalinginnarmik iluarinninnginnerminnik nalunaarnerat ilutigalugu atuarfimmi pissutsinik tamanik iluarinnissimaarnerup annertusinera maluginiagassaqqippoq (Figur 7, qup. 28). Uumisaarisartut, uumisaarneqartartut, uumisaarisarlutillu uumisaarneqartartut, »*nallinnartut*« uumisaarinngisaannarsimallutillu uumisaarneqarsimanngisaannartut akornanni peqqissutsikkut ileqqutigut assigiinngitsoqarfinni assigiinngissutsit paasineqarput. Tabel 12 takuuk (qup. 39).

Atugarissaarneq malunnaatillu

Nammineq nalilikkatut inuunerissaarneq

Maannakkorpiaq inuunerissaassutsip qanoq nammineq misigineranik atuartut ukiuni misissuiffiusuni tamani aperineqartarput. 2002-mi apeqqutip ilusaa allanngortinneqarpoq. Atuartup inuunerissaassutsini kisitsimmi 0-imit 10 tikillugu inississavaa. 0 tassaalluni inuunerisaq ajornerpaaq, 10-lu pitsaanerpaalluni. Taamaattumik piffissap ingerlanerani atuartut inuunerissaassutsiminnik naliliineranni allanngoriartuaartoqarsimaneramik nalilii-soqarsinnaasimanngilaq.

Maannakkorpiaq inuunertik amerlanerpaat iluaraat

Misissuinerne assigiinngitsoqarpassinngilaq, atuartunili inuunerissaassutsip ilutsit nalinginnaasut imarai. Soorlu figur 11-mi (qup. 41) takuneqarsinnaasoq atuartuni nukarlerpaani namminneq inuunerissaassuseqavinnerminnik isu-

maqartuusutut nalunaartut amerlassusiat nukappiaqqanut niviarsiaqqanullu assigiippoq. Namminneq inuunerissaassusiluttutut naliliisut amerlassusiat utoqqaliartuaarneq ilutigalugu annertusiartorpoq, tamannalu niviarsiaqqani malunnarneruvoq. Qallunaatut oqaluttunit kalaallisut oqaluttut amerlanerulaartut inuunerissaassusertik pitsaalluinnartuusutut nalilerpaat. Namminneq nalilikkatut inuunerissaassutsip aammalu ilaatigut uumisaarisarnerup ikiaroorarnerullu akornanni ataqatigiittoqarpoq. Tabel 14 takuuk (qup. 46).

Atuarfimmik iluarisaqarnerup akornanni erseqqivissumik ataqatigiittoqarpoq

Atuarfimmik iluarisaqarnerup inuunerissaassuseqarnerullu akornanni ukiuni tamani ataqatigiittoqarnera paasineqartarpoq. Atuarnermik iluarisaqarluinnartut 60-62%-ii inuunerissaassuseqarnerminnittaaq naliliipput. Atuarnermilli nuannarisaqanngilluinnartut aamma inuunerissaanngitsutut naliliisut 39-51%-iupput.

Malunnaatit

Inuusuttut akornanni nappaatit ilungersunartut qaqtigooraluartut timikkut malunnaatit inuusuttut akornannissaq ulluinnarni atugarisanut ilaapput. Malunnaatit arlallit misissuinerimi apeqqutigineqarput. Malunnaatit arlaliusinnaasut qanoq inuuneqassuseqarnermut atassuteqarsinnaapput, malunnaatillu tamakku timikkut sunnuteqartuusutut oqaatigineqarsinnaapput. Assersuutigalugu ulluinnarni piumasaqarfigineqartuarnerup nassatarisaanut – stressertermut – takussutissaasinnaavoq (Tabel 13, qup. 44). Malunnaatit saqqumisut misissoraanni sapaatip akunneranut minnerpaamik malunniutip ataatsip takkuttarnera katillugu 48%-iusoq takuneqarsinnaavoq. Taakkunani nukappiaqqat 39%-iupput, niviarsiaqqat 62%-iullutik. Minnerpaamik sapaatip akunneranut ataatsimik malunnaateqartuusuni qallunaatut oqaasillit amerlanerupput. Sapaatip akunnerani malunnaateqartartuni 66%-it qallunaatut oqaluttuusut 44%-it kalaallisut oqaluttuupput.

Sapaatip akunneranut niviarsiaqqat sisamakkaavi niaqorluttarput

Akulikitsumik niaqorluttartut 1994-imit 2002-mut amerliarsimapput. Taamaalillutik atuartut tallimararterutaat sinnerlugit sapaatip akunneranut suliluunniit akulikinnermik niaqorluttartuupput. 2002-mi ullormut niaqorluttarnerartut 8%-iupput. Ukiut tamaasa ingerlanerini assigiiartumik niaqorlukulaartuunerartut nukappiaqqanut naleqqiullutik niviarsiaqqat marlo-

riaatingajaat nalunaartuupput. 2002-mi nukappiaqqat 15%-ii niviarsiaqqallu 27%-ii sapaatip akunneri tamaasa niaqorlunnerarput. Ukioqqortusiartuaarnermi niaqorluttarneq annertusiartorpoq, niviarsiaqqani malunnarnerulluni, taamaattumillu atuartuni niaqorluttarneq malunnaatitut annertuutut oqaatigineqartariaqarpoq.

Nalinginnaasumik naarluttarnerit akuttunerupput. Ukiuni tamani minnerpaamik sapaatip akunneranut 10%-it missaat naarluttarput, nukarlerpaani amerlanerpaallutik (13-14%-it), aammattaarlu niviarsiaqqani naarlunnerit akulikinnerupput. Ukiuni tamani qitilunnerit assigiisumik takussaapput (17-19%-it), anginernilu (20-21%-ini) akulikinnerullutik, nukappiaqqani niviarsiaqqanilu assigiimmik.

Utoqqaliartornermi eqqasuutit takkuttarput

Tabel 13-imi takuneqarsinnaasututaaq atuartut amerlangaatsiartut sapaatip akunnikkaartunik persaqquteqartarput. Tamakku tassaasinnaapput sianiutilunnerit, isumatsassimaarnerit imaluunniit arrajassuseqarnerit. Sapaatip akunnikkaartumik arrajassusillit amerlanerulaarsimapput (29%-init 36%-inut). Malunnaatinut tamanut utoqqaliartornermi tamakku takkuktikulaarnerulertarnerat atuuppoq. Sapaatip akunnikkaartumik malunnaatit amerlassusiat nukarlerni 22%-init angajullerni 35%-inut qaffariaateqarnera assersuutaavoq. Malunnaatinik taakkuninnga niviarsiaqqat amerlanerusut nalunaaruteqarput. Assersuutigalugu 2002-mi sapaatip akunnerini tamani arrajassuseqarsimasut nukappiaqqani 28%-iuvoq niviarsiaqqanilu 42%-iuluni.

Sapaatip akunnikkaartumik sisamararterutit sinnarliortuupput

Nunami Kalaallit Nunaannisut ittumi ukiup nikerarnerani nal. akunnerini qaamanerup allanngorarnera annertoqaaq, taamaattumillu sinittarnerup allanngorartarneri naatsorsuutissaapput. Atuartulli sinnarliornermik nalunaaruteqaraangata sinittarnerminni akorummik ataatsimik arlalinnilluunniit misigisaqarnerat naatsorsuutigineqartariaqarpoq. Ukioqatigiikkuutaani assigiinngissuteqarpoq. Atuartut angajulliunerusut akulikinnerusumik sinnarliortarput, takuneqarsinnaasutulli amerlassutsit taamaaginnartut taamatut nalunaarsuipput.

Peqqinnerup tungaatigut ileqqorisat

Kalaallit Nunaanni inuusuttuni nerisatigut ileqqorisat

2002-mi atuartut ullaakkorsiortarnerinik, ullo'qeqqasiortarnerinik unnukkorsiutitortarnerinillu paasissutissat katersorneqarput.

Illoqarfimmut pingaarnermut naleqqiullugu nunaqarfinni nerisatigut ileqqut allaanerupput

Nunaqarfiit illoqarfiullu pingaarnerp/illoqarfiup akornanni assigiinngissutsit amerlanerit figur 12-imi (qup. 48) takuneqarsinnaapput. Nunaqarfinni atuartut 17%-ii ullut tamaasa ullaakkorsiutitortarput. Immikkoortortani allani 41%-iupput. Nunaqarfinni atuartut 18%-iinnaat ullo'qeqqasiutitortarput, allani 40%-it missaanniillutik, nunaqarfinnilu atuartut 44%-iisa unnukkorsiutitortannginnertik nalunaarutigaat. Illoqarfimmi pingaarnermi taamaallaat 23%-it tamatuminnga nalunaaruteqarput. Takuneqarsinnaasutut nunaqarfinni amerlaqaat aalajangersimasunik nerisaqarneq ajortut imaluunniit piffissami aalajangersimasumi nerineq ajortut. Ullaakkorsiutitunngikkaanni akuttunngitsumik ullup sinnerani qasoqqaneq piumassuseqannginnerlu nasatarisarpa, aammalu ullup ingerlanerani mamakujunnik tamulugaaqqanillu taarserneqaraangat nerisat tulluuttuunngitsuusutut isigineqartariaqarput.

Nerisat

Peqqissutsikkut ileqqutsinni nerisatigut ileqqorisavut pingaaruteqartuupput. Meeqqat inuusuttullu akornanni peqqinnartumik nerisatigut ileqqoqarneq peqqissutsimik, alliarturnermik ineriartornermillu siuarsaasuvoq, inersimasunngornermilu nerisatigut ileqquliussanik peqqinnartunik tunngavissilluuartuulluni.

Amerlanerit naatitartortalerput naatitallu nerineqartut amerliartorput

1994-imi 11-17-inik ukiullit 28%-ii ullut tamaasa naatitartortarput, 1998-imi 29%-iullutik, 2002-milu 31%-iullutik. Tamanna ilutigalugu sapaatip akunnerinik akuttunermik naatitartortartut 43%-init 18%-inut ikileriaateqarput (Figur 13, qup. 50). Taamaalilluni ullut tamaasa atuartut naatitartortartut amerlassusiat qaffariarlunilu qaqutigoornerusumik naatitartortartut amerlassusiat appariarsimavoq. Atuartut nukarliunerit naatitartornerpaasut tassaapput-taaq annertunerpaamik nerisaqartuusut. Nukappiaqqanut naleqqiullutik

nalinginnaasumik niviarsiaqqat akulikinnerusumik naatitartortuupput. Naak amerlanerit naatitartortaleraluartut taamaattoq ullut tamaasa naatitartortut pingajorarterutaannaapput, taakkunanilu amerlanerpaat tassaapput atuartut nukarlerpaat.

1994-imiilli ullormut mamakujuttorneq appariarsimavoq, atuartulli kalaallit suli tungusunnitsoq mamareqaat

1994-imi minnerpaamik ullormut 11-17-inik ukiullit 44%-ii mamajukuttortarput. 2002-mi 36%-iupput. Aammali qaqutigoornerusukkut mamajukuttortut (*»sapaatip akunnerani ataatsimik annikinnerusumik«*) 25%-init 15%-inut appariarput. 13-14-inik ukiulinni ullut tamaasa mamakujuttortartut amerlanerpaajuarpot. Ullut tamaasa mamajukujuttortartuni ikileriarneq uki-oqatigiikkuutaani nukarlerni malunnarnerpaasimavoq (Figur 15, qup. 53). Nukappiaqqanut naleqqiullutik niviarsiaqqat nalinginnarmik mamakujuttortuunerupput. 1994-imiilli appariartoqaraluartoq nukarlerpaani 30%-it angajullerpaanilu 43%-it ullut tamaasa mamakujuttortartuupput. Nunaqarfinni atuartut illoqarfinni Nuummilu atuartunut naleqqiullutik akulikinnerusumik mamakujuttortarput.

Pualassuseq, sanigorsarneq timimillu paasinnissimaneq

Nunarsuarmi tamarmi pualassutsip takkussuunera annertusiartuinnaarpoq. Silarsuarmi peqqinnissamik isumaginneqatigiit WHO-p »nunarsuarmi tamarmi pualassutsip nappaatit siaruaannera« nunarsuarmi ullumikkut peqqinnissap tungaatigut ajornartorsiutit annerpaat aaqqiivigisariaqartut ilaattut isigaa. Taamatut pissutsit ilernerinut nerisatigut ileqqut allannguu-teqarnerat aammalu timip atornerata annikillinera nassuiaatigineqartunut ilaapput.

Kalaallit Nunaanni misissuineri tamani HBSC-mik misissuinerit atuartut timiminnik paasinnissimassusiannik, sanigorsarnerinik, imaluunniit sanigorsartariaqartut isiginerannik paasissutissanik katersipput.

2002-mi angissutsimik oqimaassutsimillu paasissutissat katersorneqarput. Taakku *body mass index* (BMI) tunuliaqutaralugu oqimaassuseqarपाल-larnerup akulikissusianik naatsorsuinissamut atorneqarsinnaapput: $BMI = \text{oqimaassuseq (kg)} / \text{angissuseq}^2 \text{ (m}^2\text{)}$. Nunarsuarmi tamarmi uuttuut

taanna innuttaasuni oqimaassuseqarpallaarnerup pualassutsillu nalunaar-sorneranut atornerqarpoq.

2002-mi HBSC-mi inuusuttuni pualassuseqarneq

2002-mi atuartut akornanni oqimaassuseqarpallaarnerup nalilerniarnerani BMI-mi kisitsisit atugassat nunani tamalaani innersuussutaasut najoqquta-ralugit agguataarneqarput. Innersuussutinik taakkuninnga nassaarinnil-luni misissuiviusoq tassaavoq Europami, Australiami USA-milu inuusuttunit 100.000-erpiat missaanniittuni angissutsimik, oqimaassutsimik ukiunillu paasissutissiissutit tunuliaqutaralugit ingerlanneqartoq. Taamatut naatsor-sueriaaseq atorlugu 96%-inik eqquutsitsilluni meeqqat oqimaassuseqarpal-laartut amerlassusiisa aalajangersinnaaneri HBSC-p naatsorsuutigaa. Kalaallit Nunaanni suaassutsit akornanni assigiinngissuteqalaarpoq. Tassalu niviarsiaqqani taamaallaat 19%-iinnaasunut naleqqiullutik nukappiaqqat 20%-ii oqimaassuseqarpallaartut nalilerneqarmata. Nukappiaqqani amer-langaatsiartutaaq pualasuutut naliliiffigineqarput, tassa nukappiaqqani 3%-it niviarsiaqqanili 1%-it (Tabel 17 aamma Figur 17 a aamma b, qup. 57).

Niviarsiaqqani angajullerpaani qulinit ataaseq sanigorsarpoq

Misissuinerne tamani atuartut sanigorsarnerminnik aperineqarput. Apeqquiti-nut angersinnaapput, aammattaarli sanigorsartariaqarnermik pisariaqartit-sinerlutik namminneq naliliinerminnik akissuteqarsinnaallutik. Anngaallutik akisisut amerlassusiisa takutippaat atuartut akornanni oqimaassuseqarpal-laarneq pillugu namminneq isuma. Namminneq timiminnik paasinninne-rannut naleqqiullugu atuartut najoqqutarisaannut anguniakkatut tamanna isigineqarsinnaavoq.

Nukappiaqqani sanigorsartut 9%-init 5%-inut appariaateqarput, sanigor-sartariaqartutullu isigisut amerlassusiat allannguuteqarani. Niviarsiaqqani sanigorsartuni amerleriaateqalaarpoq 8%-imit 10%-imut, sanigorsartari-aqartutullu isigisuni amerleriaat malunnarluinnarluni, tassa nukarlerpaani 20%-init angajullerpaani 34%-inut (Figur 18, qup. 59).

Atuartut sanigorsarnerarlutik imaluunniit sanigorsartariaqarlutik nalunaaru-teqartut allannguuteqanngitsumik amerlasuunik ataatsimut isigalugu peqar-nera misissuinerup inernerata takutippaa.

Nukappiaqqat sisamaat niviarsiaqqallu aappaat imminnut pualasu-usutut isigipput

Qanoq ukioqaraluarunik nukappiaqqani 20-25%-it imminnut pualasuusutut isigipput, niviarsiaqqanullu atatillugu assorsuaq allannguuteqartoqarpoq. Niviarsiaqqat angajullerpaat affangajaat imminnut pualasuusutut isigipput, tamannalu 1994-imiilli allannguuteqarsimangilaq (Figur 19, qup. 60).

Timip atornera atunnginneralu

Ullut tamaasa minnerpaamik nal. ak. ataatsimi atuartut pingajussa-asa timertik atortarpaat

Tabel 19. Suaaassutsimut ukioqqortussusermullu agguataarlugit timimik atuisarneq (amerlassutsit %-inngorlugit).

	Nukappiaqqat				Niviarsiaqqat			
	Suneq ajortut	Sap. ak. ullut 1-5	Sap. ak. ullut 6-7	N	Suneq ajortut	Sap. ak. ullut 1-5	Sap. ak. ullut 6-7	N
11-12	6	44	50	265	3	53	44	312
13-14	6	54	40	322	5	59	36	368
15-17	8	57	35	342	11	58	31	290

Ukioqqortusiartuaarneq ilutigalugu timip atornerata nalinginnaasumik inissisimanera appariartuaartuuvoq, tamannalu niviarsissani malunnarnerpaavoq. Angajulliusuni sisamariaatingajaanik timiminnik atuinngitsut amerleriaateqarput, 3%-imit 11%-imut. Ulluni tamani timiminnik atuisartut 44%-init 31%-inut ikileriaateqarput. Nukappiaqqani ullut tamangajaasa timiminnik atuisut 50%-init 35%-inut ikileriartuupput.

TV-mik qarasaasianillu atuineq

Atuartut sunngiffimminni sunik suliarisartagaasa ilaannut arlalinnik misissuinerne pingasuni tamani apeqqutilliisoqarpoq. Taakku ilagivaat nal. akunneri qassit TV-mik isiginnaarnermut atorneqartarneri. Akuttunngitsumik niviarsiaqqanit nukappiaqqat amerlanerit TV-mik isiginnaartarput, akissuteqartunilu minnerpaamik ullormut nal. akunnerini marlunni TV-mik isiginnaartartut niviarsiaqqanut nukarlerpaanut 53%-iupput, nukappiaqqani nukarlerpaani 63%-iullutik. Utoqqaliartornermi TV-mik isiginnaarneq annertunerulersarpoq, niviarsiaqqanilu 15-17-inik ukiulinni ullormut minnerpaamik nal. akunnerini marlunni TV-mik isiginnaartartut 63,5%-iupput, nukappiaqqani 70,8%-iul-

luni. 1994-imit 2002-mut atuartut TV-mik isiginnaartarnerini allannguuteqarneranik takussutissaqanngilaq (Figur 20, qup. 63).

Qarasaasiat atugaaleriartorput – nukappiaqqat siuttuupput

Qarasaasiat atugaaleriartornerat ilutigalugu TV-mik qarasaasianillu atuinermi piffissaq ataatsimoortikkajunneqartarpoq, timip atunnginnerata annertussusianut takussutissatut arlalitsigut imminnut tapersersortuummata.

Ukiut ingerlanerini akissuteqarfiit assigiinngissuteqarnerat pissutigalugu qarasaasianik arlaatigut atuinermik nalunaaruteqarneq takutinneqarpoq. Kalaallini atuartuni atuneq 1994-imit 2002-mut qaffassimavoq. Nivarsiaqqanut atuisunut naleqqiullutik nukappiaqqat atuinerat annertuneruvoq, tamannalu ingammik 1994-imi takussaavoq. 1994-imiilli ineriartorneq nalinginnaasumik tassaavoq qarasaasiat atornerarnerat annertusiartorluni, 1994-imit 1998-imut annertunerpaamik qaffaffeqarluni (Figur 21, qup. 64).

Kalaallini atuartuni ataatsimoorullugu suliaqanngissuseq annertusisoq

Nunarsuarmi qarasaasiat atorneraleriartuinnarput, TV-millu isiginnaarnermut nal. akunnerisa ikileriartornerannit malitseqartarlutik. Kalaallit Nunaanili taamaattoqanngilaq. Atuartut amerlanerit timiminnik atunnginnerminnut nal. akunnerinik amerlanernik atuinerattut takussutaasutut isigineqarsinnaavoq.

Nunaqarfinnut naleqqiullugu illoqarfimmi pingaarnermi qarasaasiat amerlanerunerat erseqqilluinnarpoq, ullullu tamaasa qarasaasiarsortut nunaqarfinni malunnartumik ikinneralaarsuupput. Nunaqarfinnit illoqarfimmi pingaarnermi illoqarfinnilu atuartut qarasaasiarsortut pingasoriaammik amerlanerunerat nalinginnaavoq. Isiginnaakkap saani ullut tamaasa nal. akunnerinik marluninik atuisuni nunaqarfinneersut 15%-iupput, 45%-it illoqarfinni illoqarfimmilu pingaarnermeersuullutik.

Atoqatigiinneq naartunaveersaatillu

2002-mi apeqqutinik akisiffissami atuartunut 15-it sinnerlugit ukiulinnut atoqatigiinnermut, atoqateqaqqaarnermi ukiorisamut naartunaveersaatinillu atuinermik apeqqutit ilanngunneqarput.

15-inik ukiullit 63%-iisa, 16-inik ukiullit 75%-iisa 17-inillu ukiullit 92%-iisa atoqateqarsimanertik nalunaarutigaa.

Katillugit 25%-it 14-inik ukioqarlutik, 21%-illu 15-inik ukioqarlutik atoqateqaaqarnertik nalunaarutigaa (Tabel 20, qup. 66). Suaassutsini atoqateqaaqaarnermi ukiorisamik nalunaartuni assigiinngissuteqanngilaq. 15-inik ukiulinni atoqateqartartuni 44%-it kingullermik atoqateqaarnerminni usuup puuanik atuisimanertik nalunaarutigaa. 16-inik ukiulinni 53%-iupput, 17-inillu ukiulinni 62%-iupput. Naartunaveersaartitsinermi usuup puuata ator-nissaa ornigineqaarnerpaarpasippoq.

Pujortarneq

Niviarsiaqqat nukappiaqqanit pujortarnerupput – atuartunili nukarlerpaajunngitsuni

Pujortarnermik misiliisimasut ukioqqortusiartorneq ilutigalugu marloriaataata missaanut amerleriaateqarpoq, 11-12-inik ukiulinni 40%-imit 15-17-inik ukiulinni 80%-inut. Ukioqatigiikkuutaanili angajullerpaani niviarsiaqqani 10%-it nukappiaqqanilu 20%-it pujortanngisaannarsimapput (Figur 22, qup. 67).

Atuartut angajullit affaat ullut tamaasa pujortartarput

1994-imiilli pujortarnerup tungaatigut ileqqorisani ikittuinnarnik allannguuteqarpoq. 1994-imiit nukappiaqqani nukarlerpaani ullut tamaasa pujortartartut ikilerarsimapput, aammalu 1998-ip 2002-llu akornanni angajullerpaani ikileriarneq malugisassaavoq.

Imigassaq

Amerlanerujartortut aalakuulerlutik imigassartorsimannngisaannarput

1994-imi misissuinermiilli atuartut aalakuulerlutik imigassartorsimannngitsut amerliartuaarsimapput (Figur 24, qup. 70 aamma 25, qup. 71 aamma Tabel 21, qup. 71). Inuusuttut qallunaat kalaallillu akornanni assigiinngissuteqarpoq. Qallunaatut oqaasilinni amerlanerit imigassamik aalakuulersitsisumik atuisarsimapput. 15-it sinnerlugit ukiulinni agguaqatigiissillugu nukappiaqqani 19%-it niviarsiaqqanilu 23%-it aalakuunngisaannarsimapput.

Ikiaroorntoq hashi naamaarnerlu

Kalaallit Nunaanni ikiaroorntut sakkortuut siammarsimarpiangillat, ikiaroorntorli hashi siammangaatsiarsimavoq. Hashitortarneq naatsorsuutigisatut nunami sumiissuseq najoqqutaralugu assigiinngissuseqarpoq, pissarsiarisinnaassusiami nunami sumiissutsimi assigiinngitsuummat. Avannaani Tunumilu 15%-it missaasa hashi pujortarlugu misilissimavaat, Qeqqanilu atuineq annertunerpaavoq, tamaani 40%-it missaasa hashi misilissimallugu (Figur 26, qup. 72).

Atuartut tallimaasa tamarmik naamaarneq misilissimavaat

Atuartut akornanni naamaartarneq pillugu paasissutissat 1994-imi 1998-imilu katersorneqarput. Hashimik apeqqutinut atuartunut angajulliunerusunut sammitinneqartunut akерlerisaanik apeqqut taanna atuartunut tamanut akissiarineqarpoq, taamaalillunilu ukioqatigiikkuutaani nukarliunerusuniilli ineriartornerup malinnaaviginissaanik periarfissiivoq.

Ukioqqortusiartuaarneq ilutigalugu naamaarnermik misiliisimasut amerliartuaarput. Taamaalillutik 1994-imi 1998-imilu naamaarnermik misiliisimasut katillugit 18%-iupput. Naamaarneq tassarpassippoq ileqqoq siusissukkat atugaalersartoq ukioqqortusiartornermilu annertusiartortartoq (Figur 27, qup. 73).

Siumut pisussatut ilimanaataasunik takorluuineq

Kalaallit Nunaat nunarsuullu sinnera

Misissuineq nunani arlalippassuarni Europamiittuni, kiisalu Canadami, Israelimi USA-milu ingerlanneqartarpoq. Taamaalilluni nunani tamalaani siumut pisussatut ilimanaataasunik takorluukkanik saqqummiussisinnaasoqalerpoq. Naalagaaffinni assigiinngitsuni paasisanik assersuussinissamut periarfissinneqarnermi nunarsuarmi najukkani allani inuusuttut inuuffigisaanni kulturikkut pissutsit inuillu akunnerminni atugarisaasa pingaarutaat ersersinneqarsinnaapput.

Ataani nunat tamalaanit nalunaarusiamit, HBSC-mit juunimi 2004-mi saqqummersinneqartumi immikkoortut arlallit saqqummiunneqarput.

Inuit akornanni pissutsit, ilaquttat ikinngutillu

Kalaallit Nunaanni meeqqat amerlanerulaartut marlunnik angajoqqaaratik inuupput

Kalaallit Nunaanni atuartut amerliartuinnartut marlunnik angajoqqaanik inooqateqarnerminnik nalunaaruteqartarput, 2002-milu atuartut 62%-ii taamatut nalunaarput. Nunarsuarmi pissutsinik isiginninnermut atatillugu HBSC-mi misissukkanit tamarmiusunit ikinnerulaarput, atuartunimi tamavinni marlunnik angajoqqaanik inooqateqartuusut 78%-iummata. Italiami, Grækenlandimi Maltamilu marlunnik angajoqqaarlutik inooqateqartut 90%-it sinneqqavaat. Nunat upperisarsornikkut sakkortuumik ileqqoqarfiusut atuartunik marlunnik angajoqqaanik inooqateqartunik amerlanerpaaffiupput.

Atuartut kalaallit ikinnguterpassuaqarput

Nunat akimorlugit ikinngutit amerlassusaat assigiinngitsuupput. Nalinginnaasumik nalunaarutaasoq tassaavoq atuartut qanimut ikinnguterpassuaqarneri, tassalu qanimut marluk sinnerlugit ikinnguteqartut amerlassusiat 60%-it 90%-illu akornanniinnerarneqarpoq. Immap Akullersuup eqqaani Europallu kangiani nunat amerlanernik qanimut ikinngutikinnerpaapput, Tuluilli Nunaanni, USA-mi, Skotlandimi Nunanilu Avannarlerni 80-90%-it amerlanerusu-

nik qanimut ikinnguteqarnerarlutik. Ukioqatigiikkuutaat akimorlugit Kalaallit Nunaanni Finlandimilu 75%-it amerlanerusunik qanimut ikinnguteqarnerarput. Ikinngutit amerlassusiisa aammalu atuareernerup kingorna unnukkullu qanoq akulikitsigisumik ikinngutinik ilaqartarnerup akornanni ataqatigiif-feqanngilaq. Ileqqoq tamanna kultureqarnermit aalajangerneqarpassippoq. Kalaallit Nunaanni ullut tamaasa atuareernerup kingorna 60%-it ikinngutitik ilagisarpaat. Assersuutigalugu Sverigemi, Belgiami Grækenlandimilu atuareernerup kingorna ikinngutinik ilaqakkajuttartut 30%-it missaanniipput. Aammattaaq atuartut kalaallit unnukkut ikinngutiminnik ilaginnittarnermik-kut agguaqatigiissitamit akulikinnerusumik ilaginnittarnerarput.

Inuunerissuussuseq, nammineq nalilikkatut peqqissuseq malunnaatillu saqqumineri

Atuartut kalaallit peqqissusertik nalilernerlunnerulaarpaat

HBSC-mik misissuinermi inuusuttut peqqissusiat namminneq peqqissutsiminnik naliliinerannit, malunnaatinik nalunaarsuinerisigut inuunerissuussusiisigullu isigineqartarpoq. Nammineq nalilikkatut peqqissuseqanngitsumik agguaqatigiissillugu HBSC-mi amerlassuseq 13%-imiippoq. Kalaallit Nunaanni amerlanerpaat sisamaanniippoq, tassalu 11-nik ukiulinni (24%-it), peqqissutsiminnik ajorneraasut, taamaallaat Ruslandimit, Litauenimit Ukrainemillu qaangersimaneqarluni. Atuartuni angajulliunerusuni namminneq nalilikkaminnik peqqissutsimik ajorneraallutik nalunaartut amerlassusiisigut pitsaarpasinneruvoq, tassani Kalaallit Nunaat (nunanit 35-nit) 16-ianni inis-sisimammatt. Nunani HBSC-mut ilaasuni tamani nivarsiaqqat nalinginnarmik nukappiaqqanut naleqqiullutik peqqissusertik nalilernerlunnerusarpaat. Utoqqaliartorneq ilutigalugu peqqissuseq nalilernerlunneqaleriartuaartarpoq, nivarsiaqqanullu qaffakkiartuaarneq annertunerusarpoq.

Atuarfimmik iluarinninneq uumisaarisarnerlu

Atuartut kalaallit atuarfimmik nuannarinnittut utoqqaliartortillutik ikiliartorput

Ukioqatigiikkuutaani tamani atuarfimmik nuannarisaqavissut amerlassusiat nunat akornanni assigiinngissuteqartupilussuuvoq. Assersuutigalugu Makedoniami 11-nik ukiullit 86%-iisa atuarnertik nuannaraat, Finlandimili 11%-iinnaallutik. HBSC-mi agguaqatigiinneq 34%-iuvoq. Ukioqqortusiartuaarnermi nalinginnarmik atuarnermik nuannarisaqartut ikiliartuaartuupput, 34%-imit

16%-imut. HBSC-mi nalinginnartut atuarnerminnik nuannarisaqavissortuni nukappiaqqanit niviarsiaqqat amerlanerulaarput, Kalaallilli Nunaanni killormoorpoq, tassani tamaani atuarnermik nuannarisalinni nukappiaqqat 80%-iummata niviarsiaqqat 76%-iullutik. Kalaallit Nunaanni nukarlersani atuarnermik nuannarisaqavissortut amerlanerulaarput, HBSC-lli agguaqatigiissinnera inulaarlugu.

Kalaallit Nunaanni uumisaarisarneq akulikitsuuvog

Nunat tamaasa akimorlugit atuartut 11%-ii qaammatit kingulliit ingerlaneranni marloriarlutik-pingasoriarlutik uumisaarneqartarsimapput. Nunalli akornanni amerlassutsit assigiinngitsupilussuupput, nunani ataasiakkaani taamaallaat 2%-it uumisaarneqartarlutik, nunanili allani 36%-iullutik. Nunani tamani niviarsiaqqanut naleqqiullutik nukappiaqqat uumisaareqataanerusarput. Kalaallit Nunaanni amerlavissortut uumisaarneqartarput, Ukrainelu peqatigalugu 11-inik ukiulinni 17%-it uumisaarneqartarnerisigut qaffasinnerpaalluni. Naallu Kalaallit Nunaat atuartuni angajulliunerusuni angajullerpaanilu amerlassutsitigut appariaallakkaluartoq sulii qaffasissupilussuuvugut. Nalinginnaasumik uumisaarisarneq nunani tamatuminnaga annikillisaanissamik iliuuseqarsimasuni akuleruttarnerilu sunniuteqarluarfiusuni appasinnerpaavoq.

